

AZERBAYCAN'DA DEVLET BAŞKANLIĞI SEÇİMİ VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER

Araz Aslanlı*

15 Ekim 2003'te Azerbaycan'da sadece Azerbaycan'ın değil, tüm Kafkasya'nın, Türk Dünyasının ve belki de eski sosyalist bloğun geleceği açısından, hem süreç, hem de sonuç itibarıyla önemli sayılabilecek bir devlet başkanlığı seçimi gerçekleştirilmiştir. Seçim; seçim öncesi süreç, oy verme ve sayım işlemi, seçim sonrası dönem olarak Azerbaycan halkının, yabancı devletlerin ve uluslararası kuruluşların dikkat merkezinde olmuştur. Seçim süreç ve sonuç itibarıyla bazı kesimleri memnun etmiş, ama genelde seçime yönelik eleştiriler daha çok dikkat çekmiştir. Bu çalışmada, Azerbaycan'daki devlet başkanlığı seçimi, birkaç boyutu itibarıyla ele alınmaya, Azerbaycan'daki mevcut durum değerlendirilmeye çalışılacaktır. Değerlendirmeler için çeşitli kaynakların yanı sıra, 4-24 Ekim 2003 tarihlerinde Azerbaycan'da yapılan kişisel gözlemlerden de yararlanılmaya çalışılacaktır.

Seçimin Önemi

Devlet başkanlığı seçimi, her hangi bir ülke için zaten başlı başına önemli bir olaydır. Fakat, Azerbaycan açısından seçim olgusunu, süreç ve sonuç açısından önemli kılan özel nedenler de bulunmaktadır. Birinci husus, Azerbaycan'ın bağımsızlığına yeniden kavuşmuş olmanın daha 12. yılında bulunması ve bu 12 yıllık dönemin büyük çoğunluğunu ciddi demokrasi ve insan hakları sıkıntısı yaşayarak geçirmiş olması nedeniyle, 15 Ekim seçiminin dönüm noktası teşkil etme şansına sahip olmasıydı.

İkinci husus, Azerbaycan'ın, aynı sıkıntıyı yaşamakta olan, özelde Kafkasya ülkeleri ve Türk cumhuriyetleri, genelde eski sosyalist ülkelerin çoğu için model teşkil edebilecek bir seçim yapma şansının mevcut olmasıydı. Demokrasi bayraktarlığı yapmakta olan bazı yabancı ülkelerin ve

---

* Araz Aslanlı, ASAM Kafkasya Araştırmaları Masası, Araştırma Görevlisi.

uluslararası kuruluşların bu iki nedenden dolayı, konuya daha hassas yaklaşacaklarına ilişkin Azerbaycan'da ve Azerbaycan dışında beklenti bulunmaktaydı. Üçüncü husus ise, seçim süreci sırasında, Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev'in sağlık durumunun aniden ciddi şekilde bozulması ve daha sonra uzun süre onun sağlık durumuna ilişkin belirsizliğin hüküm sürmesi olmuştur. Bu belirsizliğin, yerini Azerbaycan'da Haydar Aliyev sonrası dönemin başladığına ilişkin ipuçlarına bırakması, hem ülke seçmeni, hem de yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar açısından devlet başkanlığı seçimini daha da önemli hale getirmiştir.

Seçim Süreci

Azerbaycan'da, seçime kadar devam eden siyasal hareketliliğin yakın dönemdeki kökleri 24 Ağustos 2002 tarihli Azerbaycan Anayasası'nda bazı değişiklikler yapılması konusundaki halk oylamasına kadar gitmektedir. Bu doğrultudaki karar 22 Haziran 2002 tarihinde Azerbaycan Devlet Başkanı Aliyev tarafından alınmıştır.¹ Kararın hemen sonrasında muhalefet, karara karşı ortak tavır almış, ortak gösteriler gerçekleştirmeye başlamıştır. Gösteriler, iktidarı istifaya davet eden ve sosyal talepler içeren nitelik kazanmış ve giderek yoğunlaşmıştır. 2002 yılının Ağustos, Eylül, Ekim ve Kasım aylarında, 2003 yılının Mart, Nisan ve Mayıs aylarında önce muhalefetin oluşturduğu Birleşmiş Muhalefet Hareketi (BMH) tarafından, daha sonra Muhalefetin Koordinasyon Merkezi (MKM) tarafından düzenlenen gösteriler gerçekleştirilmiştir. Seçim sürecini etkileyen diğer önemli gelişme ise dönemin Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev'in sağlık durumuna ilişkin Şubat 2003 sonlarından itibaren ciddi sorunların ortaya çıkması olmuştur.²

Seçim sürecinin hukukî olarak ilk adımları, Azerbaycan parlamentosunun 27 Mayıs 2003'te seçim komisyonlarının oluşumuna ilişkin yasayı onaylaması ile atılmıştır.³ Devlet başkanlığı seçimleri öncesinde Azerbaycan'da en çok tartışılan konulardan birisi de, seçimler sırasında geçerli olacak seçim komisyonlarının oluşumunun nasıl olacağı konusu olmuştur. Çünkü, Azerbaycan'daki muhalefetin çeşitli kesimleri, yabancı gözlem-

¹ Kararın tam metni için bkz. Azerbaycan resmî haber ajansı Azertac İnternet Sayfası <http://www.azertag.com/azeri/show1.shtml?begin2=1&category2=11&date3=210802&date2=210802&category10=11&category3=11>, 22 Haziran 2002.

² Araz Aslanlı, 'Azerbaycan'da Mevcut Siyasi Durum ve Devlet Başkanlığı Seçimi', 2023, 15 Temmuz 2003, ss. 26-27.

³ http://www.mmazeri.com/mm/public/main_az.asp?getfile=mm\private\online\highlights\highlight_az.html&getcont=mm\public\azeri\menucnt.htm.

ciler ve uluslararası kuruluşlar daha önceki seçimlere ilişkin temel sorun olarak seçim sürecinin demokratik olmayışının yanı sıra, oyların sayımındaki yolsuzlukların üzerinde daha çok durmuşlardır. Muhalefet ile iktidar arasında arabuluculuk yapmaya çalışan Avrupa Konseyi'nin (AK) önerdiği, hiçbir tarafın tek başına kontrol edemeyeceği seçim komisyonlarının oluşturulması önerisi iktidar tarafından kabul edilmemiş, seçim komisyonları için iktidardan olan üyelerin çoğunluk teşkil ettiği yapıya karar verilmiştir.

27 Mayıs 2003'te Azerbaycan parlamentosu Seçim Yasası'nı da onaylamıştır.⁴ Ama daha sonra bu konuda ilginç bir gelişme yaşanmıştır. Seçim Yasası devlet başkanı tarafından onaylanıp resmî gazetede yayımlanırken, parlamentoda onaylanan yasa ile gazetede yayımlanan yasa arasında fark olduğu, parlamento tarafından onaylanan yasaya sonradan 179/1 fıkrasının eklenmiş olduğu ortaya çıkmıştır. Özel durumlarda seçimin üç ay ertelenebilmesi riskini gündeme getiren bu maddeye, usul ve içerik itibarıyla yapılan itirazlar uzun süre sonuç vermemiş, fakat, 15 Ağustos 2003'te Anayasa Mahkemesi bu maddeyi Anayasa'ya aykırı bularak uygulamadan kaldırmıştır.⁵

13 Haziran 2003'te Merkez Seçim Komisyonu (MSK) üyelerinin parlamentoda onaylanmasının ardından toplanan MSK, devlet başkanlığı seçim tarihini 15 Ekim 2003 olarak belirlemiş ve seçim sürecini başlatmıştır. 18 Haziran 2003'te toplanan Müsavat Partisi Meclisi, Parti Başkanı İsa Kamber'in, Azerbaycan Halk Cephesi Partisi (ıslahatçılar) (AHCP) Meclisi, Parti Başkanı Ali Kerimli'nin, Azerbaycan Millî İstiklal Partisi (AMİP) Meclisi, Parti Başkanı Etibar Memmedov'un adaylıklarını açıklamıştır. Müsavat Partisi Meclisinin kararının ardından, toplam 20 siyasi parti ortak basın toplantısı düzenleyerek, devlet başkanlığı seçiminde İsa Kamber'in adaylığını desteklediklerini ifade etmiştir. Bu amaçla bu partilerin, başka kuruluşların ve toplumda nüfuzu olan bireylerin katılımıyla 'Bizim Azerbaycan' isimli seçim bloğu oluşturulmuştur. 22 Haziran 2003'te gerçekleştirilen Azerbaycan Demokrat Partisi (ADP) olağanüstü kongresinde, partinin yurtdışında yaşamakta olan başkanı Resul Guliyev devlet başkanlığına aday gösterilmiştir.⁶ Daha sonra adaylığı onaylanmasına rağmen Guliyev'in taraftarları onun adaylığını desteklemek için çok sayıda birlikler oluşturmuşlardır.

⁴http://www.mmazeri.com/mm/public/main_az.asp?getfile=mm\private\online\highlights\highlight_az.html&getcont=mm\public\azeri\menucnt.htm.

⁵ *525-ci Gezet*, 16 Ağustos 2003.

⁶ *Hürriyet*, 23 Haziran 2003.

23 Haziran 2003'te toplanan Yeni Azerbaycan Partisi (YAP) Siyasî Konseyi (üst yönetim) dönemin devlet başkanı Haydar Aliyev'in adaylığını resmen açıklamıştır.⁷ Azerbaycan kamuoyunda uzun süre iktidar cephesinin seçimlere Haydar Aliyev'le mi, yoksa onun oğlu İlham Aliyev'le mi katılacağı sorusu tartışılmıştır. Haydar Aliyev'in yaşlı olması ve sağlık durumundaki sorunlar nedeniyle iktidarın seçimdeki tutumuna ilişkin belirsizlik, hatta YAP'ın en sadık müttefiki olan Ana Vatan Partisi'nin kurtulayında hem Haydar Aliyev'in, hem de İlham Aliyev'in adaylığının ileri sürülmesi sonucunu doğurmuştu. YAP'ın Haydar Aliyev'in adaylığını ileri sürmesi ilk başta karmaşıklığa son verilmesi olarak yorumlanmış, fakat, çok geçmeden 28 Haziran 2003'te, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde, içinde üst düzey yetkililerin de bulunduğu bir grubun toplantısında İlham Aliyev'in adaylığı ilan edilmiştir.⁸ Bu, iktidarın seçime İlham Aliyev ile katılacağını ilk belirtisi olarak yorumlanmıştır.

MSK, adaylıkların ilan edilmesi sürecinde 19 adayın başvurusunu kabul etmiş, Azerbaycan Demokrat Parti adayı Resul Guliyev ve eski Devlet Başkanı Ayaz Mütellibov dahil başvuruda bulunan bazı kişilerin adaylık başvurularını, gerekli koşulları taşımadıkları gerekçesiyle kabul etmemiştir. MSK, ilk başvurusunu kabul ettiği 19 aday adayından yedisinin adaylıklarını, yeterli imza sayısını toplayamadıkları, istenen belgelerde eksiklik veya yanlışlık bulunduğu gibi gerekçelerle onaylamamış, aşağıdaki kişilerin resmî aday olduklarını açıklamıştır:

1. Dönemin Devlet Başkanı, YAP Başkanı Haydar Aliyev;
2. Millî Olimpiyat Komitesi Başkanı, YAP Başkan 1. Yardımcısı, İlham Aliyev;
3. Müsavat Partisi Başkanı İsa Kamber;
4. AHCP (i) Başkanı Ali Kerimli;
5. AMİP Başkanı Etibar Memmedov;
6. Adalet Partisi Başkanı İlyas İsmailov;
7. Azerbaycan İçin İttifak Partisi Başkanı Abutalıb Samedov;
8. Liberal Partisi Fahri Başkanı Lale Şövkət Hacıyeva;
9. Vatandaş Hemreyligi (Dayanışması) Partisi Başkanı Sabir Rüstemhanlı;
10. Gudret Hasanguliyev;
11. Muasır Müsavat Partisi (MMP) Başkanı Hafız Hacıyev;
12. Millî Vahdet Partisi (MVP) Başkanı Yunus Aliyev.

⁷ *Bizim Esr*, 24 Haziran 2003; *525-ci Gezet*, 24 Haziran 2003.

⁸ *525-ci Gezet*, 1 Temmuz 2003.

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI - 1

Daha sonra, adaylardan Ali Kerimli Etibar Memmedov lehinde, Haydar Aliyev, Yunus Aliyev ve Abutalıb Semedov ise İlham Aliyev lehinde adaylıklarını geri çekmişlerdir. Ayrıca, adaylardan Hafız Hacıyev televizyonda yaptığı konuşmalarda halkı kendisiyle beraber, İlham Aliyev lehinde oy kullanmaya çağırmıştır. İktidar cephesinde Haydar Aliyev'in adaylıktan çekilmesi, uzmanlar tarafından beklenen bir gelişme olmasına karşın, Azerbaycan yetkililerinin uzun süre bu doğrultudaki iddiaları yalanlaması nedeniyle toplumun kafasında oluşmuş olan soruların bir ölçüde cevaplanmasına neden olmuştur. Böylece, 4 Ağustos 2003'te Başbakanlık görevine getirilen İlham Aliyev, seçime iktidarın tek adayı olarak, güçlü bir şekilde girme şansına sahip olmuştur.

Muhalefet cephesinde uzun süre, seçimlere ortak adayla katılma konusu gündemde olmuştur. Bu doğrultudaki isteklerin, bazı yabancı devlet temsilcileri ve uluslararası kuruluşların yetkilileri tarafından da dile getirilmesi, muhalefetin seçime tek adayla katılmasının başarıya ulaşmaları açısından önemli bir adım olarak görülmesi nedeniyle, araştırmacılar tarafından ilginç bulunmuştur. Bu doğrultudaki görüşmeler, ADP, AHCP (i), AMİP ve Müsavat Partisi yetkilileri arasında aralıksız sürdürülmüştür. Görüşmelerin doruk noktasını ise, ADP Başkanı Resul Guliyev'in Azerbaycan'a gelememesi nedeniyle Londra'da yapılan toplantı oluşturmuştur. 23-24 Ağustos 2003 tarihlerinde gerçekleştirilen toplantıya Guliyev'in yanı sıra İsa Kamber, Ali Kerimli ve Etibar Memmedov katılmıştır. İki gün süren görüşmeler sonucunda ortak adaylık konusunda karara varılmamış, fakat, Demokratik İstikrar Paketi oluşturularak, bu çerçevede demokratik seçim için her türlü ortak girişimlerde bulunulacağı, Ekim başında adayların toplum içerisindeki nüfuz düzeyine göre, tek aday konusunun da karara bağlanacağı noktasında uzlaşmaya varılmıştır.

Ekim başlarında sürdürülen görüşmeler sonucunda tek adaylık konusunda sonuca, son anda Etibar Memmedov ile İsa Kamber arasındaki ufak uzlaşmazlık nedeniyle varılamamıştır. O sıralarda İsa Kamber'i desteklemek amacıyla Bakü'de ve Bakü dışında gerçekleştirilen gösterilere katılımın yüksek düzeyde olması, bağımsız kuruluşlarca yapılan araştırmalarda İsa Kamber'in en şanslı aday gösterilmesi gibi etkenler nedeniyle, Etibar Memmedov'un taviz vermesi gerektiği görüşü yaygın olmuştur. Ama, Memmedov seçime Ali Kerimli'nin ve birkaç küçük partinin desteğini alarak ayrıca girme kararını sürdürmüştür. Bu arada, birkaçı ciddi 25 partinin ve çok sayıda sivil toplum kuruluşunun desteğini almış olan Kamber'e, seçime yaklaşık bir hafta kala ADP'nin de destek vermesi, İlham Aliyev karşısında İsa Kamber'in şansının daha da arttığı şeklinde yorumlanmıştır.

Seçim ve Sonuçları

15 Ekim 2003'e gelindiğinde genel kanaat, sağlık durumu konusunda kesin bir bilgi bulunmamasına karşın ismi bile bazı şeyler için yeterli olan Haydar Aliyev'in her türlü desteğini arkasına alan ve iktidarda bulunmanın avantajlarını 'ustaca' kullanan İlham Aliyev ile, toplumun önemli bölümünün, yani sadece geleneksel taraftarlarının değil, ekonomideki olumsuzluklara, toprakların Ermenistan işgalinden kurtarılmasına, ülkedeki rüşvet ve yolsuzluğa tepki duyanların desteğini arkasına alan İsa Kamber arasında zorlu bir yarışmanın geçeceği şeklinde olmuştur.

15 Ekim gecesine doğru MSK Başkanı Mezahir Penahov tarafından, seçimin ilk sonuçlarına ilişkin yapılan açıklamada, seçimlere % 71.54 oranında katılım gösterildiği, oyların yaklaşık % 91'inin sayımı sonucunda İlham Aliyev'in % 79.5, ikinci sıradaki İsa Kamber'in ise % 12.6 oranında oy aldığı ifade edilmiştir.⁹ Resmî açıklamanın bu şekilde olmasına karşın, aynı saatlerde açıklama yapan İsa Kamber, bir çok seçim bölgesinde hile ve baskı yapılmasına karşın ellerindeki seçim protokolü örneklerine göre yaklaşık % 60 oranında oy alarak kendisinin devlet başkanı seçildiğini ifade etmiştir.¹⁰

20 Ekim 2003'te MSK Başkanı ve diğer yetkilileri basın toplantısı düzenleyerek seçimin kesin sonuçlarını açıklamıştır. MSK Sekreteri İngilab Nesirov'un açıklamasına göre, toplam 5129 seçim bölgesinden 694'ündeki seçimler geçersiz ilan edilmiştir. Bu bölgelerden sahte olduğu açıklanan 673 bin 371 oyun, 601 bin 786'sının İlham Aliyev lehinde, 35 bin 366'sının ise İsa Kamber lehinde kullanılan oy olduğu ilan edilmiştir.¹¹ MSK, geçerli oyların % 76.84'ünü almış olan İlham Aliyev'in seçimi kazandığını, en yakın rakibi İsa Kamber'in ise % 13.97 oranında kaldığını açıklamıştır.¹²

İktidar yetkilileri seçimin çok şeffaf ve demokratik ortamda gerçekleştirildiğini, sonuçların adil olduğunu; muhalefet partilerinin hemen hemen tümü ise, seçim sonuçlarına hile katıldığını ifade etmiştir. Fakat muhalefetteki bazı küçük parti yetkililerinin herşeye rağmen sonuçları kabulleneceklerini açıklamalarına rağmen İsa Kamber, Ali Kerimli, Resul Guliyev ve diğer nüfuzlu liderler sonuçları tanımadıklarını, adil sonuçların ortaya konması için sonuna kadar mücadele edeceklerini ifade etmişlerdir.

⁹ 525-ci Gezet, 17 Ekim 2003.

¹⁰ Yeni Müsavat, 16 Ekim 2003.

¹¹ 525-ci Gezet, 21 Ekim 2003; Yeni Çağ, 21 Ekim 2003.

¹² MSK resmî sayfası: <http://www.cec.gov.az/az/protokol.htm>.

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI - 1

Seçim günü geceye doğru Müsavat Partisi karşısında toplanmaya çalışan kalabalığa polisin müdahale etmesi üzerine, göstericilerle güvenlik güçleri arasında arbede yaşanmış, Türkiye'den gitmiş olan iki seçim gözlemcisinin de gözaltına alındığı olaylar, iddialara göre ABD'nin Bakü büyükelçisinin araya girmesi üzerine sona ermiştir. Seçimin ertesi günü Bakü sokaklarında seçim sonuçlarına hile katılmasını protesto etmek isteyen halkla güvenlik güçleri arasında çatışmalar yaşanmıştır. Bazı göstericilerin yaptığı taşkınlıklar nedeniyle sivil kişiler ve güvenlik güçleri arasında yaralananlar olmuştur. Daha sonra aralarında maskeli kişilerin ve özel sivil kuvvetlerin de bulunduğu güvenlik güçleri, göstericilere karşı sert müdahalelerde bulunmuş, en az bir kişi ölmüş, 100'den fazla kişi yaralanmış, yaklaşık 600 kişi gözaltına alınmıştır. Olaylarla ilgili gözaltına alınanlar arasında eski Başbakan ve Azerbaycan Halk Partisi Başkanı Penah Hüseyinov, İsa Kamber'in yardımcıları Arif Hacılı, Sulheddin Ekber ve İbrahim İbrahimli, Yeni Müsavat gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Rauf Arifoğlu, Milletvekili İkbal Ağazade, ADP Genel Sekreteri Serdar Celaloğlu da bulunmaktadır. Gözaltına alınanlarla ilgili soruşturma hala tamamlanmamış olup, bu kişilerin 3 aylık gözaltı süresi Ocak 2004'te tekrar olarak 3 aylığına uzatılmıştır.

Yabancı Devletlerin ve Uluslararası Kuruluşların Tutumları

Azerbaycan, AK'ye üye olduktan sonra, ülkedeki siyasal süreçler genelinde bu kuruluşun dikkat merkezinde olmuş, AK sıklıkla iktidar – muhalefet ilişkilerine, siyasal sürece ilişkin oluşumlara ve yasalara müdahalede bulunmaya çalışmıştır. AK ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) çeşitli kurumları aracılığıyla seçimi gözlemlemiştir. Her iki kuruluşun seçim gözlemcisi olarak yolladığı kişiler arasında, seçimin demokratikliği ve özgürlüğü konusunda görüş ayrılıkları bulunmuştur. Örneğin, Türkiye'den gitmiş olan Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı yetkilileriyle Rusya Merkez Seçim Komisyonu ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) adına gelen gözlemciler seçimin Avrupa standartlarında, demokratik olduğunu ifade etmişlerdir.¹³ Türk Milletvekili Salih Kapusuz da, ufak olumsuzluklar dışında seçimin demokratik ve uluslararası standartlara uygun olduğunu açıklamıştır.

Seçim konusunda AGİT ve AK Parlamenter Asamblesi (AK PA) Gözlemci Grubu'nun açıklaması eleştirilerle dolu olmuştur. Grubun baş-

¹³http://www.azertag.com/az/index.shtml?language=azeri&catid=&news_year=2003&news_month=10&news_day=16&newsid=&themes_viewing=&themes_page=&themeid=&news_page=

ARAZ ASLANLI: AZERBAYCAN DEVLET BAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

kanı Peter Eicher, AGİT heyetinin başkanı Giovanni Kessler ve AK PA heyetinin başkanı Guillermo Martines Casan 16 Ekim 2003'te Bakü'de seçime ilişkin ilk değerlendirmelerinde, birden fazla adayın olmasını, iktidarın eleştirilebilmesini ve yeni seçim yasasını olumlu gelişmeler olarak göstermekle beraber, seçim günü de dahil, sürekli olarak sivillere karşı zor kullanılarak baskı kurulmasını, muhalefet taraftarlarının ve basının tehdit altında tutulmasını, medyada propaganda yapma konusundaki aşırı eşitsizliği, muhalefetten olan adayların, taraftarlarıyla görüşme yapma olanaklarının sınırlandırılmasını, oy sayımına müdahale edilmesini olumsuz yönler olarak göstermişlerdir. Hazırlanan raporda, Azerbaycan'ın AGİT ve AK üyesi olması ve bu kuruluşlara üyeliği sırasında sorumluluklar üstlendiği hatırlatılarak, seçimin demokratik standartlara uygun olmadığı vurgulanmıştır. Raporda, seçim bölgelerinin sadece % 69'unda oy verme sürecinin normal sayılabileceği, oyların sayılması sürecinin toplam seçim bölgelerinin en az % 50'sinde olumsuz değerlendirildiği de ifade edilmiştir.¹⁴ Eicher Bakü'deki basın toplantısında, 'Seçim sürecini uzun zamandır izliyoruz. İlk geldiğimizde Azerbaycan'ın üstlendiği sorumluluklar çerçevesinde uluslararası standartlara uygun bir seçim süreci bekliyorduk, ancak maalesef hayal kırıklığına uğradık. Azerbaycan demokratik bir süreç geçirme şansını kaybetti' ifadelerini kullanmıştır.¹⁵

Bu arada, Batılı gözlemciler içerisinde en kalabalık grubu oluşturan 188 kişilik Doğu Avrupa Demokrasi Enstitüsü (DADE) grubu, Gözlemci Grubun açıklamasını yetersiz bularak, grup yetkililerini eleştirmiştir. DADE grubu yetkilileri 16 Ekim 2003'te gerçekleştirdikleri basın toplantısında, gözlemledikleri seçim yolsuzluklarının, 124 ana seçim bölgesinin hepsinde seçimlerin yenilenmesini gerektirir boyutta olduğunu vurgulamışlardır.¹⁶

Avrupa Birliği (AB) adına Avrupa Komisyonu tarafından 18 Ekim 2003'te yapılan değerlendirmede, AK PA ve AGİT raporlarında Azerbaycan'daki seçimler için kullanılan 'seçim uluslararası demokratik standartlara uygun olmamıştır' ifadesinin oldukça hafif kaldığı vurgulanarak, şu açıklamaya yer verilmiştir: 'AB'ye ulaşan bilgilere göre, seçim sonuçları, iktidar yetkilileri tarafından Haydar Aliyev'in oğlu İlham Aliyev lehinde tamamen değiştirilmiştir ve hiçbir uluslararası kurala uymamaktadır.'¹⁷ Seçim sürecinde ve sonrasında sivillere karşı sert tutumu nedeniyle

¹⁴ http://www.osce.org/documents/odihr/2003/10/806_en.pdf.

¹⁵ <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/2c%2csid~1@w~3@nvid~324508%2c00.asp>.

¹⁶ <http://www.525ci.com/2003/10/18/anons.php?m=1>.

¹⁷ <http://www.azadliq.az/2003/10/18/anons.php?m=2>.

Human Rights Watch Azerbaycan yönetimini uyarılmış,¹⁸ Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komitesi uzmanları da Azerbaycan'daki durumun endişe verici boyutları konusunda Azerbaycan yönetimini uyararak, 'Her ölüm ve işkence iddiası için şeffaf ve bağımsız soruşturma açması' çağrısında bulunmuştur.¹⁹

Yabancı devletlere gelince, seçimin demokratik gerçekleştirilmesi için en fazla çabanın ABD, İngiltere ve ilginç şekilde Norveç tarafından gösterildiği gözlemlenmiştir. Seçim süreci boyunca ve sonrasında ABD'nin tutumuna baktığımız zaman, Azerbaycan'da demokrasiye en çok destek veren ülkenin ABD olduğunu görmekteyiz. Azerbaycan'daki ufak insan hakları ihlallerine ve demokrasiye yönelik kısıtlamalara bile tepki gösteren ABD yetkilileri, seçimin özgür ve adil ortamda gerçekleştirilmesi için 2 milyon ABD Doları harcamışlardır. Seçimin hemen sonrasında ABD'nin Bakü büyükelçisi ve ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü ilk gözlemlerinin olumlu olduğu yönünde açıklama yapmış,²⁰ 17 Ekim 2003'te ABD Dışişleri Bakanı Birinci Yardımcısı Richard Armitage, İlham Aliyev'i telefonla arayarak, kutlamıştır.²¹ ABD'nin ilk baştaki tutumu Azerbaycan yetkilileri tarafından olumlu, muhalefet tarafından tepkiyle karşılanmıştır. ABD'nin bu politikasına yönelik en sert eleştiriler ise ABD medyası ve Kongre üyelerinden gelmiştir.²² Bazı senatörler ve ABD medyası, yetkilileri Arap ülkelerindeki diktatörlere verdikleri desteğin sonucundan ders almamakla ve 'demokrasiyi petrole kurban vermekle' suçlamışlardır.

Seçim sonrasında, ihlaller konusunda en sert tepkilerden birisi yine ABD'den gelmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı, seçim sonrasında yaptığı açıklamalarda seçim sonuçlarını yapılan ihlaller nedeniyle inandırıcı bulmadıklarını ifade etmişlerdir.²³ En ilginç noktayı ise, ABD Başkanı

¹⁸ <http://hrw.org/press/2003/10/azerbaijan101703.htm>.

¹⁹ <http://www.ntvmsnbc.com/news/241280.asp?Om=B256>.

²⁰ http://www.azertag.com/az/index.shtml?language=azeri&catid=&news_year=2003&news_month=10&news_day=16&newsid=16688&themes_viewing=&themes_page=&themeid=&news_page=.

²¹ http://www.azertag.com/az/index.shtml?language=azeri&catid=&news_year=2003&news_month=10&news_day=17&newsid=16922&themes_viewing=&themes_page=&themeid=&news_page=.

²² 'Supporting an autocrat', *International Herald Tribune*, 28 Ekim 2003; 'Nepotism in Central Asia', *New York Times*, 27 Ekim 2003; 'A Strong Performance?', *Washington Post*, 22 Ekim 2003.

²³ 'Azerbaijan: Washington Warns Aliyev Against Wholesale Arrests', *Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL)*, 23 Ekim 2003; 'Şşə ne şçitayut, şto prezidentiskie

ARAZ ASLANLI: AZERBAJCAN DEVLET BAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

George W. Bush'un İlham Aliyev'e, seçimden ancak 17 gün sonra, 1 Kasım 2003'te, içerisinde kutlamaya ilişkin tek bir kelimenin dahi geçmediği, daha çok seçime ve insan hakları ihlallerine yönelik eleştirilerle dolu olan ve demokrasi taleplerinin vurgulandığı kutlama mektubu yollaması oluşturmuştur.²⁴ 3 Kasım 2003'te muhalefetin seçimdeki en güçlü adayı İsa Kamber, Kongre'deki görüşmeler için ABD'ye davet edilmiştir. Buna paralel başka bir gelişme ise, Senato'nun 4 Kasım 2003'te, Uluslararası Cumhuriyetçiler Enstitüsü Başkanlığını da yapmakta olan nüfuzlu senatör John McCain tarafından verilen Azerbaycan'daki seçim konusundaki öneriyi karara bağlayarak Beyaz Saray'a ve Temsilciler Meclisi'ne yollaması olmuştur. Tam olarak yasalaşmamış bu Senato kararının, Azerbaycan yönetiminin seçimi araştırmak ve sonuçlarını kabullenmek üzere bağımsız komisyon kurulması konusunda çaba göstermesini, bu doğrultuda kara alınmaz ise Azerbaycan'ı her yıl düzenli yapılan yardımlardan mahrum bırakma dahil çeşitli ekonomik yaptırımlar uygulanmasını öngördüğü iddia edilmektedir.²⁵ Dış politikasındaki çifte standartlar konusunda sürekli eleştirilen ABD'nin bu şekilde politikalar geliştirerek, bir yandan Türkiye'ye ve Batı'ya tepki duyan Azerbaycan muhalefetini yanında tutmaya çalıştığı, diğer yandan ise muhtemelen, daha uzun süre birlikte çalışacağı İlham Aliyev üzerinde şimdiden baskı kurmaya başladığı ifade edilmektedir. Bununla, Azerbaycan'da İran'ın etkisinin artabileceği endişesinin giderilmesi sağlanmaya çalışılacak, aynı zamanda, baskıları azaltma karşılığında, petrol, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorununun çözümü gibi konularda İlham Aliyev'in kolay ikna olması beklenilecektir. Bu konuya seçim sonrası Azerbaycan dış politikasına ilişkin gelişmeler anlatılırken tekrar dönülecektir.

İngiltere seçim öncesinde, demokrasinin daha fazla işlemesi için çaba göstermiş ve seçimin demokratik olması gerektiği konusunda uyarılarda bulunmuştur. Ama, bu konuda pek fazla umutlu olmamış olacak ki, Bakü Büyükelçisi Andrew Taker, Azerbaycan'daki devlet başkanlığı seçimini korku ve gerilim filmlerinin ünlü yönetmeni Alfred Hitchcock'un filmleri ile kıyaslamıştır.²⁶ Seçim sonrasında İngiltere Dışişleri Bakan Yardımcısı

vibori v Azerbaydjane zasluživayut doveriya', <http://www.itar-tass.com/russ/newsdir.htm>, 23 Ekim 2003.

²⁴http://www.azertag.com/az/index.shtml?language=azeri&catid=&news_year=&news_month=&news_day=&newsid=19309&themes_viewing=&themes_page=&them_eid=&news_page=

²⁵ 'Azerbaycan 100 Milyon Dollar İtire Biler', *Azadlıg*, 6 Kasım 2003.

²⁶ 'Gülhane'de Olanlardan Ne Sizin, Ne De Menim Heberim Var', *Azadlıg*, 27 Ağustos 2003.

Bill Rammel, önemli eksikliklerin bulunmasına rağmen Azerbaycan'daki seçimleri ileriye doğru adım olarak nitelediklerini açıklamıştır.

Bakü'deki Norveç Büyükelçiliğinin seçim sürecinde ve sonrasındaki tutumu, bazı Azerbaycan yetkilileri tarafından tepkiyle, muhalefet tarafından ise olumlu olarak karşılanmıştır. Norveç Büyükelçiliği, kendilerinin baskı altında olduğunu bildiren muhalif gazetecilere büyükelçilik binasına sığınma hakkı vermiş, bu kişileri sadece Azerbaycan İçişleri Bakanlığı'na teslim edebileceklerini açıklamıştır. Genelde dünya siyasetinde ve Kafkasya'yla ilgili süreçlerde özel bir rolü bulunmayan, Azerbaycan'da ekonomik çıkarları daha ön planda olan ve şu anda petrol şirketlerinin Azerbaycan'da çalışmalarında bulunması sebebiyle Azerbaycan iç politikasına ilişkin aktif tavırlardan çekineceği düşünülen Norveç'in bu tavırlar içerisinde bulunması ilginç karşılanmıştır.

Türkiye, Azerbaycan konusunda her zamanki politikasını sürdürmeye devam etmiştir. Seçim öncesinde, İlham Aliyev'i Başbakanlık görevine atanması nedeniyle kutladığı ve Ankara'ya davet ettiği için haksız yere eleştirilen Türkiye yönetimi, Haydar Aliyev'in sağlık durumu konusundaki belirsizliğe katkıda bulunduğu ve seçim sonrasındaki tutumu nedeniyle bu defa haklı eleştirilere maruz kalmıştır. 16 Ekim 2003'te, sabah saatlerinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, İlham Aliyev'i telefonla arayarak kutlamış, ardından Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, İlham Aliyev'e kutlama mesajı yollamış, aynı gün Türkiye'nin Azerbaycan Büyükelçisi Ahmet Ünal Çeviköz, İlham Aliyev'i ziyaret ederek başarısı nedeniyle kutlamıştır. Seçimin henüz kesin olmayan resmî sonuçları bile açıklanmadan Cumhurbaşkanı'nın, Başbakan'ın ve Dışişleri Bakanı'nın İlham Aliyev'i kutlama mesajları yayımlamaları doğru bulunmamış, bu nedenle olacak ki, açıldığı günden bu yana ilk defa Bakü'deki Türkiye Büyükelçiliği önünde protesto gösterisi yapılmıştır. Hükümetin bu tutumu Türk medyası tarafından da eleştirilmiştir.²⁷

Şunu da ifade etmek gerekiyor ki, bu seçim süreci Azerbaycan toplumunun önemli kesiminde, özellikle de sürekli olarak Türkiye yanlısı olmakla suçlanan, eski Azerbaycan Halk Cephesi temelli partilerde ve onların destekçilerinde Türkiye yanlısı düşüncelerin değişmesine yol açmıştır. Azerbaycan demokratik muhalefeti oluşturduğu kesim, bazen duygusal, bazen fazla beklentiye dayanan, bazen de haklı nedenlerle Türk yetkililerin seçim sürecinde daha aktif olması, demokrasi ve insan hakları konula-

²⁷ Erdal Güven, 'Demokrasi İstikrara Feda Olsun', *Radikal*, 17 Ekim 2003; Cenk Başlamış, 'Azeri Muhalefeti Ankara'ya Öfkeli', *Milliyet*, 18 Ekim 2003.

ARAZ ASLANLI: AZERBAJCAN DEVLET BAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

rında daha hassas olması, hatta yer yer, seçimde kendi adaylarını desteklemesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Kuşkusuz, herhangi bir yabancı devletin, bu arada Türkiye'nin, Azerbaycan'ın işlerine müdahale etmesi, seçimde açıkça bir adaydan yana tavır koyması kabul edilemez ve bu yöndeki istekler haklı değildir. Fakat, seçim süreci boyunca, seçimin daha demokratik gerçekleştirilmesi konusunda Türkiye'nin ufak çaba bile göstermemesi, sadece birkaç yetkilinin ağzı ile temennilerini dile getirmesi, seçim sonrası Azerbaycan'da yaşananlar konusunda aktif politikalar geliştirmemesi, Azerbaycan kamuoyunda Türkiye imajının yara almasına neden olmuştur.

Rusya, açık şekilde seçimde İlham Aliyev'den yana tavır koymuş ve bunu seçim dönemindeki politikalarına da yansıtmıştır. Haydar Aliyev yönetiminin denge politikasını iyi uygulamasına rağmen, seçimin hemen öncesinde 7-9 Ekim 2003 tarihlerinde Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi Sekreteri Vladimir Ruşaylo'nun Bakü'yü ziyaret etmesi ilginç yorumlara neden olmuştur. 9 Ekim 2003'te Bakü'de gerçekleştirdiği basın toplantısında Ruşaylo, Rusya'nın Azerbaycan'da güvenliğin, istikrarın sağlanması ve uluslararası terörün önlenmesi konularında çıkarı bulunduğunu, Azerbaycan ile ilişkiler yeniden gözden geçirmek zorunda kalmak istemediklerini, İlham Aliyev'in iyi yetişmiş yönetici olması nedeniyle devlet başkanlığı görevine onun layık olduğunu ifade etmiştir.²⁸ Seçim sonrası süreçte de, Rusya İlham Aliyev yönetiminin yanında olmuştur. Rusya'dan gelen gözlemci heyet, seçimi 'ideal' olarak nitelemiş, ayrıca Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin 16 Ekim 2003'te İlham Aliyev'i telefonla arayarak kutlamıştır. 17 Ekim 2003'te Rusya'nın Bakü Büyükelçisi Nikolay Ryabov ve BDT Yürütme Konseyi Başkanı Yuri Yarov ayrı ayrı İlham Aliyev'i ziyaret ederek kutlamışlardır.²⁹

Hiçbir ciddi adayın kendisine yakın olmaması nedeniyle olsa gerek, İran seçim öncesi süreçte aktif tutum takınmamıştır. Seçime uzun süre kala muhalefet liderlerini Tahran'a davet etmişse de, bu davete sadece bir lider, seçimde her hangi bir iddiası bulunmayan İlyas İsmayılov olumlu cevap vermiştir.

Seçime bir gün kala İran'ın 'Seher-2' televizyon kanalının İsa Kamber ile söyleşi yayınlaması ve daha sonra Bakü'deki gerginlikler konusunda

²⁸ 'Rusya Azerbaycan Seçkilerine Kobud Müdahile Edir', *Yeni Müsavat*, 10 Ekim 2003.

²⁹ http://www.azertag.com/az/index.shtml?language=azeri&catid=&news_year=2003&news_month=10&news_day=17&newsid=&themes_viewing=&themes_page=&themeid=&news_page=

geniş haberler vermesi Azerbaycan yönetiminin tepkisini çekmiş, İran'ın Bakü'deki büyükelçiliğine nota verilmiştir. Konuya ilişkin açıklama yapan, İran'ın Bakü Büyükelçisi Ehed Gezai 'Seher-2' kanalının bağımsız olduğunu, ama yine de gerekli adımları atacaklarını ifade etmiştir. Seçim sonrasında İranlı gözlemciler, seçim konusunda olumlu görüş bildirmişlerdir. Ayrıca, 18 Ekim 2003'te İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi, İlham Aliyev'i telefonla arayarak kutlamış ve başarı dileklerini ilemiştir.³⁰ İran, Azerbaycan içerisindeki politik araçlarının etkisizleşmesi nedeniyle açıkça bir adaydan yana olmamış, fakat daha çok karışıklığı arzu eder şekilde gözükmiştir. Seçime sadece kısa süre kala ve seçim sonrasındaki birkaç gün içerisinde, aktif tutum içerisinde bulunan İran, bir yandan geleceğe dönük olarak toplum içerisinde taraftar bulmaya, diğer yandan da Azerbaycan yönetimine, elindeki araçların tükenmediği mesajını vermeye çalışmıştır.

Almanya seçim sürecinde çok aktif olmasa da, belirli ölçüde demokrasinin geliştirilmesini ve özgür seçimleri desteklemiş, seçim sonrasında ise demokrasi ve insan hakları ihlallerini kınayan açıklama yapmıştır.³¹ Yabancı basın Azerbaycan'daki seçim sürecine ve sonrasındaki olaylara büyük ölçüde eleştirel yaklaşmıştır. Türkiye'deki ve Rusya'daki bazı köşe yazarları seçimin demokratik olduğunu iddia ederek, muhalefeti Bakü'de karışıklık çıkarmakla ve Azerbaycan'ı istikrarsızlığa sürüklemekle suçlamışlardır.³² Buna karşın yabancı basının tamamına yakını, Azerbaycan yönetimini, seçime hile karıştırmakla, sivillere karşı gereksiz ve ölçsüz güç kullanmakla, medyaya baskı uygulamakla suçlamışlardır.³³

³⁰ http://www.azertag.com/az/index.shtml?language=azeri&catid=&news_year=2003&news_month=10&news_day=18&newsid=17023&themes_viewing=&themes_page=&themeid=&news_page=

³¹ 'Erklärung von Claudia Roth zur Lage in Aserbajdschan' http://www.auswaertiges-amt.de/www/de/ausgabe_archiv?archiv_id=5029.

³² Güneri Cıvaoglu, 'Dayaksız Demokrasi', *Sabah*, 17 Ekim 2003; 'İlham Aliyev Devri', *Akşam*, 17 Ekim 2003.

³³ 'Bu Kadar Kirli Seçim Görülmedi', *Sabah*, 17 Ekim 2003; Emin Pazarcı, 'Haydariye Cumhuriyeti', *Dünden Bugüne Tercüman*, 17 Ekim 2003; 'Gözümüze Baka Baka Hile Yaptılar', *Vatan*, 18 Ekim 2003; 'Azerbaijan: Rights Groups Say Post-election Detainees Tortured', *Euroasia.net*, 25 Ekim 2003; 'Soviet Legacy Pours Oil on Caspian Flames', <http://www.news.scotsman.com/international.cfm?id=1180802003>; 'Azeri Leader Aliyev Vows to Keep Father's Line', <http://www.reuters.com/newsArticle.jhtml?type=worldNews&storyID=3734727>;

Seçim Sonrası Gelişmeler

Seçim sonuçları, muhalefet liderlerinin itirazlarına rağmen Azerbaycan kamuoyu tarafından büyük ölçüde kabullenilmiştir. Bunun hangi araçlarla sağlandığı, şimdilik durumu değiştirmemektedir. İlham Aliyev 31 Ekim 2003'te yemin ederek resmen Devlet Başkanı olmuştur. İlham Aliyev'in yemin törenine katılanlar arasında Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze ve Dışişleri Bakanı Irakli Menagarişvili, Türkiye'den Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullatif Şener ile bir milletvekili heyeti, İran'dan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Seyit Muhammedali Ebtehi, Dışişleri Bakan Yardımcısı Mohsen Eminzade ve beraberindeki heyet, Rusya'dan Sergey Mironov başkanlığında parlamento heyeti de bulunmuştur. Bazı araştırmacılar yemin töreninde Batılı ülkelerden temsilcilerin bulunmadığına dikkat çekmişlerdir. İlham Aliyev yemin töreninde yaptığı açıklamada, babasının tüm alanlardaki politikalarını sürdüreceğini, onun yoluna sadık kalacağını ifade etmiştir.

a) Dış Politika: 15 Ekim 2003'te gerçekleştirilen devlet başkanlığı seçimi sonrasında, Azerbaycan dış politikasına ilişkin beklentiler önemli ölçüde doğru çıkmaktadır. Bilindiği üzere, Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığına yeniden kavuştuktan sonraki dönemde, önce kısa süreli dalgalı dış politika çizgii izlemiştir. Ayaz Mütellibov yönetimi sırasında daha ziyade Rusya yanlı, Ebülfez Elçibey yönetimi döneminde daha çok Türkiye yanlı, Haydar Aliyev'in yönetime gelmesinden sonra ise yaklaşık 1 yıl boyunca Rusya yanlı politika izlendikten sonra, H. Aliyev'in çabaları ile denge politikası uygulanmaya başlanmıştır. Yaklaşık 9 yıldır izlenen dengeli dış politika anlayışı çerçevesinde, bir yandan komşular ile, diğer yandan da büyük güçlerle açık bir sorun yaşamamaya özen gösterilmiştir.

Seçim öncesinde yapılan değerlendirmelerde, seçim sonrasında bu dış politika çizgisinin büyük ölçüde devam edeceği, kazanacak adayın kimliğinin sadece bazı ülkelerle daha iyi ilişki geliştirmesine yol açabileceği hususları vurgulanmıştı. Seçim sonrası döneme baktığımızda, Azerbaycan'ın dış politikadaki denge çizgisini önemli ölçüde sürdürdüğü gözlenmektedir. Azerbaycan yetkililerinin açıklamaları, Azerbaycan'daki yabancı ülke temsilcileri ile yaptıkları görüşmeler, yabancı ülkelere yaptıkları ziyaretler ve yabancı devletlerden Azerbaycan'a yapılan ziyaretler itibarıyla bu husus rahatlıkla doğrulanabilmektedir. Seçimin hemen sonrasına bakıldığında, hem tüm komşuların seçim sonucunu sevinçle karşıladığını açıklaması, hem de Azerbaycan yetkililerinin komşularına yönelik olumlu mesajlar vermesi, komşularla iyi ilişki sürdürülmeye çalışılacağı'nın ilk göstergesi olmuştur.

ABD'nin seçime ilişkin itirazlarının yanı sıra İlham Aliyev'i kutlaması, başlangıç itibariyle iktidarı ABD ile ilişkiler bakımından rahatlatmıştır. Seçimden sonraki döneme, özellikle ABD, Rusya, Türkiye ve İran ile olan ilişkiler itibariyle bakıldığında, ABD ve Rusya'nın daha atik davrandığını görülmektedir. ABD'nin, özellikle askeri alanda Azerbaycan ile ilişkilerini geliştirmeye başladığı gözlenmektedir. İlk olarak 17 Kasım 2003'te ABD Dışişleri Bakan Yardımcısının Özel Temsilci Linn Pasko Bakü'ye giderek Devlet Başkanı İlham Aliyev ile görüşmüştür. Kasım 2003 sonu ve Aralık 2003 başları itibariye ise, üst düzey ABD askeri yetkilileri Azerbaycan'ı ziyaret etmişlerdir. Evvelce, ABD'nin Avrupa'daki Kuvvetleri Komutan yardımcısı Charls Wald 21 Kasım 2003'te Bakü'yü ziyaret etmiştir. Wald Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev ve Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Ebiyev ile üst düzey görüşmeler gerçekleştirmiştir. Görüşmeler sırasında Wald, Ocak 2004'ten başlayarak, ABD'nin, Hazar'ın Azerbaycan'a ait kısmının güvenliği konusunda Azerbaycan'a askeri destek vereceğini açıklamıştır. Charls Wald'ın bu açıklaması, İran ve Rusya yetkililerinin tepkisine neden olmuştur. Rusya'nın Azerbaycan Büyükelçisi ve İran Dışişleri Bakan Yardımcısı yaptıkları açıklamada, bunun kendileri açısından kabuledilemez olduğunu ifade etmişlerdir.

3 Aralık 2003'te ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld Bakü'ye gitmiştir. Rumsfeld, 3 Aralık 2003'te önce Azerbaycan Savunma Bakanı Sefer Ebiyev, ardından ise Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev ile görüşme gerçekleştirmiştir. İlham Aliyev, Rumsfeld'i kabulü sırasında, bu ziyaretten duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Aliyev, Azerbaycan için ABD'nin önemli ortak olduğunu, ABD'nin uluslararası teröre karşı operasyonlarında Azerbaycan'ın her zaman onun yanında olduğunu ve olmaya devam edeceğini ifade etmiştir. Rumsfeld açıklamasında, Azerbaycan ile ilişkilere önem verdiklerini, her alanda olduğu gibi askeri alanda da ilişkileri geliştireceklerini vurgulamıştır. Görüşme sonrasındaki basın toplantısı sırasında, Rumsfeld, ABD'nin Azerbaycan'da askeri üs kurma girişimlerini doğrulamış, fakat şimdilik kesin bir sonuca ulaşmadıklarını ifade etmiştir. Rumsfeld, Azerbaycan'da daha çok hızlı hareket kabiliyetine sahip askeri birlikler yerleştirmeye düşündüklerini açıklamıştır.

Azerbaycan'daki devlet başkanlığı seçimi öncesinde ve sonrasında üst düzey Rus yetkililerin Azerbaycan ziyaretleri sürmüş ve halen devam etmektedir. 24 Kasım 2003'te Azerbaycan Dışişleri Bakanı Vilayet Guliyev Moskova'ya gitmiş, 25 Kasım 2003'te Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı ve AGİT Minsk Grubu Eşbaşkanı Vyaçeslav Trubnikov'un ve 27-28 Kasım 2003'te Rusya Başbakan Yardımcısı Viktor Hristenko'nun Azerbaycan ziyaretleri gerçekleşmiştir. Hristenko'nun Azerbaycan ziya-

ARAZ ASLANLI: AZERBAJYAN DEVLET BAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

reti sırasında birisi bilimsel, ikisi ekonomik alana ilişkin olmak üzere üç anlaşma imzalanmıŐtır. Ayrıca 26 Kasım 2003'te İlham Aliyev ile Putin arasında telefon görüşmesi gerçekteŐmiştir. Rusya'nın bu süreçte, Azerbaycan'daki varlığını korumaya çalıştığı, ayrıca, ekonomik ve özellikle kültürel alanda kazanımlar elde etmeye çalıştığı gözlenmektedir. Rusya, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorununun çözümünde de aktif rol almaya çalışmaktadır.

Seçim sonrası dönemde uzun süre Türkiye'nin ve İran'ın Azerbaycan ile ilişkileri açısından özel bir aktiflik sezilmemiŐtir. İlk başlarda sadece, Türkiye açısından, Azerbaycan medyasında yer alan Türk istihbaratçılarının Bakü'ye gitmesi yönündeki haber istisna oluşturmuştur. Habere göre, Kasım 2003 sonlarında Türkiye Cumhuriyeti Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) yetkilileri Azerbaycan'ı ziyaret etmişlerdir. MİT analizci heyeti, Bakü'de Azerbaycan istihbaratçılarıyla Ermenistan'a ve Gürcistan'a ilişkin değerlendirmeler yapmıştır. Heyetlerin görüşmelerinde PKK konusu da ayrıntılı olarak eke alınmıştır. Görüşmeler konusunda resmi bilgi verilmemiş, güvenilir kaynaklar, görüşmelerin amacının bilgi değiş tokuŐu ve ortak değerlendirme yapmak olduğunu vurgulamışlardır.

Fakat, Ocak 2004'te Türkiye-Azerbaycan ilişkileri açısından çok önemli olmasa bile bir gelişme yaşanmıştır. 9 Ocak 2004'te Türkiye Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Bakü'ye gitmiştir. Abdullah Gül, Bakü ziyareti sırasında Azerbaycan Dışişleri Bakanı Vilayet Guliyev, Azerbaycan Parlamentosu Başkanı Murtuz Alesgerov, Azerbaycan Başbakanı Artur Resizade ve Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev ile görüşmeler gerçekteŐirmiŐtir. Yaptığı görüşmelerde ve düzenlediği basın toplantısı sırasında Gül, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkilerin geliştirilmesinin önemini vurgulamış, Ermenistan ile Türkiye arasındaki sınırın açılmasının söz konusu olmadığını, Türkiye'nin Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü konusundaki ısrarının sürdüğünü ifade etmiştir. Gül, ayrıca, sorunların görüşülmesi amacıyla, Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan arasında üçlü zirvenin gerçekteŐtirilmesinin planlandığını da açıklamıştır. Gül'ün ziyaret sırasında önem verdiği konular arasında, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler ve Azerbaycan'da reformlar konusu da yer almıŐtır. Gül, Bakü'ye giderken yanında çok sayıda işadını da götürmüş, Azerbaycan'daki temasları sırasında iki ülke arasındaki ticaret hacminin düşük olmasından ve Azerbaycan'daki Türk yatırımlarının yetersizliğinden Őikayet etmiştir. Gül, sorulan sorular üzerine, Azerbaycan'ın gerek görürse, demokratikleŐme konusundaki reformlarda Türkiye'den istediği desteği alabileceğini de ifade etmiştir.

Genel olarak baktığımızda, Abdullah Gül'ün Azerbaycan ziyareti sırasında iki ülke ilişkileri açısından özel bir adımın atılması söz konusu olmamıştır. Fakat bu ziyaret, Haydar Aliyev'in cenaze töreni için Türkiye'den Azerbaycan'a giden heyeti bir tarafa bırakırsak, seçim sonrasında yapılan ilk ziyaret olması ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerine ilişkin bazı konulara açıklık getirmesi itibarıyla önem taşımıştır.

Abdullah Gül'ün bu ziyaretinin ardından, benzeri ama göreceli olarak biraz daha önemli bir ziyaret İran Dışişleri Bakanı Birinci Yardımcısı Möhsün Eminzade tarafından gerçekleştirilmiştir. Möhsün Eminzade 16 Ocak 2004'te Bakü'ye gitmiştir. Möhsün Eminzade, aynı gün Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev ile görüşmüştür. Görüşmede, Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan-İran ilişkilerinin özel ivme kazandığı, bunun zirvesini Haydar Aliyev'in Mayıs 2002'de gerçekleştirdiği İran ziyaretinin teşkil ettiği ifade edilmiştir. Taraflar, iki ülke arasındaki ilişkilerin önemini anlatmış, İlham Aliyev özellikle, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorunu konusunda İran'ın desteğinden duydukları memnuniyeti vurgulamıştır. Eminzade, İlham Aliyev'i İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi adına İran'a davet etmiş, aynı zamanda Muhammed Hatemi'nin de bu yıl içerisinde Azerbaycan'ı ziyaret etmeği düşündüğünü açıklamıştır. Eminzade basın toplantısı sırasında iki ülke ilişkileri açısından önemli sayılabilecek konularda açıklamalar yapmıştır. Eminzade, uzun zamandan beri açılması gündemde olan, Azerbaycan'ın Tebriz Başkonsoloslugu konusunda sorun kalmadığını, sadece teknik ayrıntıların görüşüldüğünü ifade etmiştir. ABD'nin Azerbaycan'da asker bulundurma çağı haberlerine ilişkin değerlendirme yapan Eminzade, bunun Azerbaycan'ın kendi meselesi olduğunu, ama, bildikleri kadarıyla, Hazar'a kıyıdaş tüm devletlerin bölgeye yabancı askerlerin gelmesine karşı olduklarını açıklamıştır. Ermenistan ile İran arasındaki doğalgaz boru hattı çekilmesi konusundaki soruya cevabında Eminzade, "İran ile Nahçıvan arasında da doğalgaz boru hattı yapılmaktadır ve bu hat ilkinde oranla daha önce tamamlanacaktır", demiştir.

Eminzade'nin bu ziyaretinin içeriğine ilişkin geniş açıklama yapılmasına rağmen, İranlı yetkilinin daha çok ABD askerlerinin Azerbaycan'a yerleştirileceği konusuna yoğunlaştığı, bunun ikili ilişkilere ve Azerbaycan'ın iki önemli (Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali sorunu ve Hazar'ın statüsü) sorununa olumsuz etki edebileceği konusunda Azerbaycan'ı uyardığı tahmin edilmektedir. Görüldüğü üzere, gelişmeler Azerbaycan'ın genel dış politika çerçevesi kapsamında sürmektedir. Büyük güçlere eşit davranmaya çalışma ve komşularla iyi ilişkiler içerisinde olma stratejisi uygulanmaya çalışılmaktadır. Fakat, bu süreçte ABD ve

Rusya'nın, kazanımlar elde etmek açısından daha aktif olduklarını özellikle vurgulamak gerekmektedir.

4 Kasım 2003'te İlham Aliyev, Başbakanlık görevine kendisinden önce bu görevi yürüten Artur Resizade'yi atamış ve kabineyi oluşturma çalışmalarını başlatmıştır.³⁴ İlham Aliyev, daha sonraki günlerde eski bakanları aynı görevlerine yeniden atayarak, babası Haydar Aliyev'in kadrosu ile çalışacağını sinyallerini vermiştir. Nitekim, daha sonraki gelişmeler de, iç politik sürecin, en azından ilk dönem itibarıyla Haydar Aliyev dönemindeki gibi sürdüğünü göstermiştir.

b) İç Politika: İç politikadaki gelişmelerin belirleyicisi, en azından kısa vadede, iç dinamizm olmayacaktır. Seçim sonrasında Bakü'de yaşananlar, muhalefetin ve halkın önemli bir bölümünün itirazlarının şiddete dayalı olarak ortaya konması ve şiddete dayalı olarak bastırılması, halki önümüzdeki süreçlere aktif olarak katılmaktan alıkoyan neden olmuştur. Olaylar sonrasında tutuklamalar ve muhalefeti yıldırma operasyonları büyük ölçüde başarılı olmuşa benzemektedir. Azerbaycan'ın yabancı devletlerle ilişkilerindeki iç politikaya ilişkin talepler ve uluslararası kuruluşların bu alana ilişkin istekleri, muhalefetin kendi özkaynaklarına oranla daha etkili olacaktır.

Azerbaycan muhalefeti, seçimin üzerinden 3 ay geçmesine rağmen daha yeni toparlanmaya başlamıştır. 19 Ocak 2004'te basına yaptığı değerlendirmede, Müsavat Partisi Başkanı İsa Kamber, seçimin sonuçlarını kabul etmediklerini ve mücadelenin devam edeceğini, en kısa sürede belirledikleri yeni stratejiyi halkla paylaşacaklarını açıklamıştır. Seçim sonrası iç politikaya ilişkin özel noktalardan birisi iktidarın, ülkede yapay muhalefet oluşturma çabalarının başarıya ulaşamaması olmuştur. Dikkat çeken bir diğer nokta da, Ali Kerimli başkanlığındaki AHCP'nin seçim sonrası stratejisinin bu partiyi daha da güçlendirmesi olmuştur.

Sonuç

Öncelikle, tamamen yeterli olmamakla birlikte, yabancı gözlemcilerin görüşlerinin yanı sıra kişisel gözlemlerimize de dayanarak, Azerbaycan'daki seçimin süreç ve sonuç itibarıyla büyük ölçüde demokratik şartlarda gerçekleşmediğini ifade edebiliriz. Seçim hakkında yapılacak diğer bir yorum da şudur ki, oy verme sürecinin bitmesiyle birlikte Azerbaycan'da 'ne yaptığını bilen iktidar' ve 'ne yaptığını bilmeyen' muhalefet

³⁴ 'Prezident İlham Eliyev Artur Rasizadeni baş nazir teyin etdi', 525-ci Gezet, 5 Kasım 2003.

KARADENİZ ARAŞTIRMALARI - 1

var olmuştur. Doğal olarak 'ne yaptığını bilenler' sonuca ulaşmışlardır. Bu süreçte Azerbaycan, insan haklarına ve demokrasiye ilişkin ilerleme kaydetme şansını büyük ölçüde kullanmamıştır. Bu, toplumdaki rahatsızlıkların yasal yollar ve demokratik süreçlerle giderilmesi yolunu keserek, Azerbaycan toplumunda şiddete başvurma potansiyelini artırmıştır. Azerbaycan, eski sosyalist blokta demokrasi açısından olumlu örnek olma şansını kaçırmış, hatta bazı konularda olumsuz örnek olabileceği bile ifade edilmiştir. Sonuç olarak, Azerbaycan bir seçim sürecini daha geride bırakmıştır. Seçim sürecinin arzulan düzeyde gerçekleşmemesi ve sonuçlara ilişkin kuşkular, Azerbaycan'a iç ve dış süreçler bakımından sıkıntı yaşatacağa benzemektedir. Azerbaycan'ın bu sıkıntıları nasıl atlatacağı sorusunun cevabı, büyük ölçüde İlham Aliyev yönetiminin siyasal ve idari becerisine bağlı olacaktır.